

ПРОБЛЕМАТИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ЩО ВІДНЕСЕНІ ДО КАТЕГОРІЇ «ЗЛОДІВ У ЗАКОНІ»

PROBLEMS OF CRIMINAL LIABILITY OF PERSONS BELONG TO THE CATEGORY OF “THIEVES IN LAW”

Бодунова О.М., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права та криминології
Університет державної фіскальної служби України

Макаренко К.М., студентка III курсу
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

У статті досліджуються проблеми правового регулювання кримінальної відповідальності осіб, які віднесені до категорії «злочинців у законі», адже останнім часом на території України діяльність таких осіб активізувалась. Наслідками цієї діяльності є загроза національним інтересам і національній безпеці, а також стабільності в державі. Виявлено, що «злочинці у законі» здійснюють лише координацію діяльності злочинних угруповань, тобто вони відповідають за формування певних правил і традицій злочинного світу, створення злочинних груп та злочинних організацій. Особливу небезпеку злочинні співтовариства утворюють для держав, які перебувають у стані економічної і політичної трансформації, до яких належить і Україна.

У результаті проведення системного аналізу національного і міжнародного законодавства було з'ясовано, що в окремих країнах було удосконалено правові методи щодо протидії «злочинцям у законі» та трансформовано поняття «злочинців у законі». Здійснено кримінально-правовий аналіз поняття «злочинців у законі» та правового регулювання діяльності цих осіб, у результаті чого були виявлені недосконалості в кримінальному законодавстві України щодо правового регулювання діяльності «злочинців у законі». Проте у процесі застосування міжнародного досвіду слід враховувати особливості менталітету.

Виявлені та проаналізовані причини виникнення злочинних співтовариств, лідером яких є «злочинці у законі», та прогалини у правовому регулюванні діяльності зазначених співтовариств.

У ході дослідження виявлено, що оперативна робота підрозділів Національної поліції здійснюється на неналежному рівні через те, що відсутня дієва правоохоронна система. У роботі зазначається про нагальну потребу реформування кримінального законодавства з метою впровадження ефективних методів боротьби щодо «злочинців у законі».

Ключові слова: «злочинці у законі», лідер, корумповані зв'язки, організована злочинність, протидія, кримінальне законодавство України.

This article examines the problems of legal regulation of criminal liability of persons who are classified as “thieves in law”, because recently in Ukraine the activities of such persons have intensified. The consequences of this activity are a threat to national interests and national security, as well as stability in the state. It was found that “thieves in law” only coordinate the activities of criminals, ie they are responsible for the formation of certain rules and traditions of the criminal world, the creation of criminal groups and criminal organizations. Criminal communities pose a special danger to states that are in a state of economic and political transformation, including Ukraine.

A systematic analysis of national and international law has shown that legal methods for combating “thieves in law” have been improved in some countries and the concept of “thieves in law” has been transformed. A criminal-legal analysis of the concept of “thieves in law” and legal regulation of these individuals, as a result of which imperfections in the criminal legislation of Ukraine on the legal regulation of “thieves in law”. However, in the process of applying international experience, the peculiarities of the mentality should be taken into account.

The reasons for the emergence of criminal communities, the leader of which is a “thief in law” and gaps in the legal regulation of these communities are identified and analyzed.

The study revealed that the operational work of the National Police is carried out at an inadequate level due to the lack of an effective law enforcement system. The paper notes the urgent need to reform criminal law in order to introduce effective methods of combating “thieves in law”.

Key words: “thieves in law”, leader, corrupt connections, organized crime, counteraction, criminal legislation of Ukraine.

У час сучасного розвитку українського суспільства особливої уваги набуває проблема меж і підстав кримінальної відповідальності осіб, що віднесені до категорії «злочинців у законі». Це злочинне співтовариство діє практично в усіх містах і більшості населених пунктів України, у результаті існує загроза національним інтересам і національній безпеці, стабільності в державі. Особливу небезпеку злочинні співтовариства утворюють для держав, які перебувають у стані економічної і політичної трансформації, до яких належить і Україна.

Актуальність проблематики кримінальної відповідальності «злочинців у законі» полягає в тому, що в Україні останнім часом активізується діяльність «злочинців у законі», у склад яких входять вихідці із Російської Федерації та Грузії, через те, що в цих країнах осіб, віднесених до категорії «злочинців у законі», притягують до кримінальної відповідальності. Наслідками такої діяльності є те, що багато представників цього специфічного кримінального елементу налагоджують кримінальні контакти, а також мають вплив на криминогенні процеси, а саме контролюють певні види нелегального бізнесу, що призводить до погіршення криминогенної обстановки в державі. Проте

відповідно до чинного кримінального законодавства України за такі дії цих осіб шонайбільше очікує примусова депортація, адже фактично «злочинці у законі» здійснюють контроль за виконанням підлеглими особами протиправної діяльності [3].

Дослідження проблемних питань щодо кримінальної відповідальності «злочинців у законі» були присвячені праці таких науковців, як П.П. Андрушко, Ю.А. Алферов, Є.М. Білоус, О.М. Джужа, О.О. Дульський, П.Ф. Тельнов, М.І. Хавронюк, О.Ф. Додженков, В.Л. Грохольський, А.М. Кислий, М.А. Погорецький, О.Ю. Шостко, О.М. Юрченко та інші.

Вивченням шляхів підвищення ефективності протидії особам, які віднесені до категорії «злочинці у законі», займалися такі науковці, як В.І. Василюк, Л.І. Данченко, О.В. Калиновський, В.В. Ремський. У результаті дослідження були виявлені проблемні питання, які вкрай важко піддаються дослідженню. Серед таких питань слід виділити удосконалення шляхів правового регулювання протидії особам, які належать до «злочинців у законі», що набуває особливого змісту та значення, а також потребує всебічного опрацювання.

Метою статті є аналіз чинного кримінального законодавства та зарубіжного досвіду щодо кримінальної відповідальності осіб, що належать до категорії «зłodів в законі».

Слід розпочати з того, що особи, які віднесені до категорії «зłodів у законі», займають лідируюче місце серед інших суб'єктів організованої злочинності, адже вони відповідають за формування певних правил і традицій злочинного світу, створення злочинних угруповань та організацій та здійснюють підбір осіб, які мають бажання підтримати злочинну діяльність. Тобто ці особи здійснюють розподіл обов'язків між учасниками злочинного співтовариства.

Науковець П.Л. Фріс, який займався вивченням осіб, віднесених до категорії «зłodів у законі», визначає грубим відступом від зłodівських традицій те, що деякі з цієї категорії осіб не мають судимості [9]. Проте є пояснення цьому явищу, адже прийом у злочинний світ нерідко здійснюється за гроші. Останнім часом нова кримінальна генерація доволі часто ігнорує традиції злочинного світу. Для того, аби бути учасником злочинного співтовариства, потрібно дотримуватися чітких вимог, а саме:

- «зłodії у законі» не повинні співпрацювати з працівниками державних структур;
- «зłodії у законі» повинні опікуватися винятково про благо представників злочинного світу, не підтримувати соціальних зв'язків, не мати сім'ю, приватної власності, не брати участі у суспільному житті;
- «зłodії у законі» повинні вміти швидко пристосовуватися до мінливих умов і орієнтувати своїх підлеглих на зміну тактики злочинної діяльності;
- мають бути розважливими, сміливими, упевненими у собі;
- усі злочинні діяння повинні здійснюватися підлеглими особами, які належать до злочинного угруповання [9].

Проте останнім часом прослідковується недотримання цих вимог, а саме вимоги щодо заборони співпраці з працівниками державних структур, адже лідери організованих злочинних угруповань особливу увагу приділяють пошуку та встановленню корупційних зв'язків серед посадових осіб, які здійснюють регуляторну діяльність та правоохоронну діяльність у сфері економіки, діяльності суддів, органів місцевого самоврядування та інших посадових осіб, адже до їх компетенції належить прийняття важливих для організованих злочинних угруповань рішень [5]. Наслідками такого зв'язку є залежність злочинних співтовариств від кримінальних структур, що забезпечує прийняття необхідних для цих співтовариств рішень, порушуючи чинне законодавство та суспільні норми. Також слід зазначити, що у наш час більшість «зłodів у законі» мають сім'ї та приватну власність, тобто можна дійти висновку, що з часом були внесені деякі корективи та зміни до так званих правил злочинного світу.

Злочинні співтовариства поділені і відрізняються між собою за сферою злочинної діяльності. Одні мають досить вузьку спеціалізацію і зосереджують свою діяльність на певній галузі, наприклад, наркобізнес, контрабанди, торгівля людьми, а інші мають більше різноманіття, наприклад, шахрайство та незаконні фінансові операції.

У цій діяльності однією із найголовніших елементів є корупція. Проте Національна антикорупційна стратегія не зазначає про вплив злочинних співтовариств та організованої злочинності на діяльність органів влади й управління як чинник, що сприяє поширенню корупції [8]. Саме цей вплив, на нашу думку, становить найбільшу загрозу діяльності державного апарату на всіх рівнях.

Зазвичай діяльність «зłodів у законі» передбачає використання інструментів корупції для уникнення її членами кримінальної відповідальності, виходу на нові ринки збуту заборонених товарів і послуг, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Ця злочинна діяльність

завжди віддає перевагу корупції перед застосуванням відкритого насильства, тому виплати у вигляді хабарів вважаються кримінальним лідером вигідним інвестуванням, виправданими витратами.

Активізації злочинної діяльності «зłodів в законі» в Україні, на думку дослідників, слугує відсутність дієвої правоохоронної системи, зокрема, ліквідація Управління боротьби з організованою злочинністю [2]. Серед головних функцій цього підрозділу слід виділити найефективніші:

- вжиття заходів, що спрямовані на усунення негативного впливу етнічної злочинності, радикальних і неформальних молодіжних об'єднань та рухів на оперативну обстановку в державі;
 - підготовка управлінських рішень щодо своєчасного реагування на загострення цієї проблеми й недопущення порушень громадського порядку їх учасниками [3].
- На цей час весь тягар протидії організованим групам і злочинним організаціям, керування яких займаються особи, які віднесені до категорії «зłodів у законі», лежить на Національній поліції України, а саме підрозділі карного розшуку, а також на департаменті кіберполіції, департаменті протидії наркозлочинності та департаменті захисту економіки. До повноважень цих підрозділів належить:
- документування протиправної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій;
 - припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій [7].

Як зазначив О.О. Дульський, в Україні спостерігається «занепад оперативно-розшукової діяльності, яка ще й дотепер будується на застарілих правових, організаційних і технічних засадах, що дозволяють більш-менш успішно боротися лише із загальнокримінальною та економічною злочинністю» [6].

Яскравим прикладом боротьби зі «зłodіями в законі» можна назвати реформу в Грузії, наслідком якої стало прийняття закону «Про організовану злочинність і рекет» від 20 грудня 2005 року. Цим законом було внесено зміни до Кримінального Кодексу Грузії і встановлено відповідальність за членство в зłodівському світі та перебування особи в статусі «зłodія в законі». Поняття «зłodія в законі» відповідно до закону визначається як «член зłodівського світу, який за спеціальними правилами зłodівського світу, в будь-якій формі керує ним або / та організовує зłodівський світ або певну групу осіб» [1].

Згодом, а саме у 2018 році, грузинський уряд вирішив посилити заходи покарання і збільшив терміни позбавлення волі. Після внесення змін до кримінального закону Грузії «зłodіям в законі» загрожує від дев'яти до п'ятнадцяти років позбавлення волі [1].

Також слід зазначити, що грузинський законодавець під час розробки норм взяв за основу досвід боротьби Італії з мафією. У 2001 р. став регулярно приїждати Леолука Орландо, колишній міський голова Палермо і один із архітекторів італійської антімафіозної політики в Сицилії для того, аби передати досвід боротьби з мафією Грузії. У результаті цього новий грузинський закон, спрямований проти організованої злочинності, де лідером виступають «зłodії у законі», був практично скопійований з італійського закону [1].

Проте не можна не погодитися із науковцями щодо того, що запровадження аналогічної відповідальності у кримінальне законодавство України може спричинити певні труднощі для слідчих правоохоронних органів під час кваліфікації та доказування злочинів, пов'язаних з притягненням до кримінальної відповідальності «зłodів у законі» [4].

Аналіз міжнародного досвіду щодо цього питання дає нам змогу зазначити таке: в окремих країнах було вдосконалено правові методи протидії особам, віднесеним до категорії «зłodії у законі». Наведімо декілька прикладів країн:

– у Грузії 2005 року було прийнято спеціальний Закон, а саме у Кримінальному кодексі цієї держави з'явилась окрема стаття 2231 «Злодій в законі, належність (членство) до злодійського світу»;

– аналогічний нормативно-правовий акт, який діяв у Сполучених Штатах Америки у період, коли італійська мафія скоювала там серйозні злочини, має назву «закон Ріко» [3].

Проте законодавство України не дозволяє повною мірою боротися зі «злодіями в законі», адже на законодавчому рівні нашої держави не закріплено поняття «злодій у законі», унаслідок чого такі особи практично недосяжні для притягнення їх до відповідальності, оскільки зазвичай вони особисто не здійснюють правопорушень, але при цьому керують діяльністю організованих злочинних угруповань [5].

За роки незалежності в Україні не розроблено доктрини та концепції протидії діяльності злочинного співтовариства «злодії в законі». Нормативні документи, які прийняті стосовно цього питання, здебільшого мали декларативний характер, були некоректними і фактично не виконувались.

Утім спробою розв'язання цього питання стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо відповідальності для «злодіїв у законі» та за злочини, вчинені злочинними угрупованнями)». Відповідно цього закону було запропоновано викласти статтю 255 КК України, передбачивши встановлення кримінальної відповідальності за створення та участь у злочинному співтоваристві та зайняття особою вищого становища в злочинній ієрархії («злодій у законі»). У примітці до вказаної статті передбачено надання визначення понять «злочинна спільнота» та «злодії у законі» [3].

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можемо зробити висновок, що через відсутність дієвої правоохоронної системи та через чиновницьку корумпованість все частіше Україна стає місцем «сходок» «злодіїв у законі». Таким чином, злочинна діяльність проникає у всі державні інституції, великі енергетичні та медійні компанії, правоохоронні та судові органи нашої країни, що призводить до знищення держави зсередини. Тому, якщо не вживати посиленних заходів боротьби щодо цієї проблеми, кількість кримінальних авторитетів в Україні буде збільшуватися з кожним роком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О.С., Пилипенко Є.С. Злодії «в законі»: досвід Грузії та України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. С. 243–245.
2. Павленко С.О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злодіїв у законі» в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 6. Т. 3. С. 73–79.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо встановлення кримінальної відповідальності для «злодіїв в законі» та посилення відповідальності за злочини, вчинені злочинними угрупованнями) від 26.12.2014 р. (реєстр. № 1188). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH0X000B?an=3> (дата звернення 03.01.2021).
4. Василичук В.І., Данченко Л.І. Окремі дискусійні питання запровадження у національному законодавстві кримінальної відповідальності стосовно осіб, віднесених до категорії «злодії в законі». *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн.* 2015. № 1 (34). С. 91–94.
5. Джу́жа О.М. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: посібник. Київ : Київ. нац. ун-т. внутр. справ, 2015. 248с.
6. Дульський О.О. Першочергові заходи протидії організованій злочинності і корупції на сучасному етапі. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією на сучасному етапі (теорія і практика)*. 2016. Вип. 13. С. 35.
7. Севрук В.Г. Діяльність правоохоронних органів щодо протидії етнічній організованій злочинності: український і міжнародний досвід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 160–169.
8. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: закон України №1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011#Text> (дата звернення 03.01.2021).
9. Фріс П.Л. Питання кримінально-правової політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей викладачів юридичного факультету. Івано-Франківськ: «Плай», 1997. С. 190.*